

8. *Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікробізнесу, 2020 : Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2021. 132 с. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/12/Dsvsmm_20.pdf.*

2.6. Регіональні кластери: національні економічні інтереси та культура управління

Сьогодні економіка України потребує свого актуалізованого стимулюючого впливу на платформах поєднання теорії та практики сучасних знань менеджменту, інформаційного та освітнього забезпечення з векторами прискорення економічного та природоохоронного прогресу, гармонійного поєднання культури та соціальної відповідальності. Така постановка питання передбачає інтегрування зусиль влади, бізнесу, населення та орієнтацію руху на формування нової моделі відтворення складних господарських систем на основі дії принципу балансу економічних інтересів, пріоритетності національних інтересів над бізнесовими та особистими.

Актуальні питання управлінського забезпечення розвитку регіональних та галузевих кластерів в Україні лише набувають свого визнання. Однак поступове розширення сфери кластерів і формування новітніх об'єднань підприємств, освітніх закладів, організацій різних форм власності в регіонах прискорює визнання необхідності й доцільності розробки та впровадження національної кластерної політики з вектором інноваційної активності. Для України регіональна та галузева кластеризація є драйвером позитивних зрушень у сфері інтегрованої співпраці бізнесу, влади, населення на основі балансу інтересів. Кластерно-інноваційна політика як цільовий інструмент державного та регіонального менеджменту здатна змінити пріоритети розвитку промисловості, підтримки малого та середнього бізнесу, залучити фінансові й інші ресурси для комерціалізації національних інноваційних проєктів, забезпечити координацію усіх ланок влади на виконання програм, проєктів інноваційного кластероутворення, просування пріоритетних заходів соціальної векторності [1].

В господарському комплексі України все більше значення, соціально-економічний вплив отримує підприємництво, як

фундамент ринкової системи, прогресивний сектор усіх складових життєдіяльності. Саме завдяки підприємництву відбуваються та прискорюються реформи, своє визнання та успішність сформуvalи нові ринки, інноваційні продукти.

На думку провідних українських науковців підприємництво, без сумніву, було, є і надалі залишатиметься основною рушійною силою суспільного прогресу, локомотивом розвитку складних господарських систем. Тому проблематика наукових досліджень, що стосується питань підприємництва, ніколи не втратить своєї актуальності. Чимало світових грандів економічної науки присвятили свої роботи вивченню феномена підприємництва та підприємця. Наприклад, Й. Шумпетер, вбачав основну роль і сутність підприємництва у подоланні інерційності економічної системи, яка, у свою чергу, є наслідком раціональності самої людини і сформованих нею шаблонів і стереотипів економічної поведінки. Тому діяльність підприємця, у розумінні Й. Шумпетера полягає у зламі цих стереотипів, створенні нових комбінацій факторів виробництва з розрахунку на отримання нових конкурентних переваг. За таким підходом підприємництво виступає організаційною інновацією і характеризується як «творче руйнування» – демонтаж усталених комбінацій факторів виробництва, принципів і стереотипів господарювання заради створення нових, ефективність яких перевіряється конкуренцією. Якщо комбінація підтверджується високим прибутком, інновація сама поступово стає стійким стереотипом і відтворюється за інерцією доти, поки підприємець не зруйнує його задля більш нових, більш ефективних форм господарювання [2].

Активні та пасивні зміни, що відбуваються в діловому середовищі України, оновлюють економіку, мають свій цільовий рух до вирішення великої кількості проблемних питань, кризових станів. Найбільш актуальними постають питання організації та ведення бізнесу за умов кризи пандемії коронавірусу, що створила та продовжує продукувати цілий ряд нових викликів для суспільства. Такими викликами постають новітні завдання для влади в форматах розширення меж регуляторного впливу на ділове середовище регіонів з урахуванням різновекторного спектру змін. В узагальненому баченні та розумінні пріоритетності залучення потенціалу економіки первинними рекомендуємо визнавати:

- розвиток засад інформаційної економіки на платформах та проєктах – діджиталізації, смарт-спеціалізації регіональних та галузевих кластерів (асоціацій);
- формування новітніх стандартів інформаційної культури, що буде відповідати майбутнім станам інформаційного та соціоуправлінського прогресу;
- цільову підтримку бізнесу в виробничій діяльності, соціальному проєктуванні, наданні послуг;
- активізації експортоорієнтованості бізнесу з дотриманням економічних інтересів країни та територіальних утворень;
- розширення меж та впливу економічної політики в діяльності владних структур, як елементу удосконалення ринкових відносин, вирішення завдань провалів ринку;
- пошук, вивчення та впровадження інноваційних проєктів бізнесу, системи державного та регіонального управління.

Фундаментом успішності дій влади та м'якого впливу ринкового середовища слід визнавати удосконалення культури, в усьому її різнобарвному прояві, від культури професійної та бізнесової, до молодіжної та інтегровано кроскультурної. Саме процеси глобалізації, системної інтеграції людської діяльності дають велику кількість прикладів успішності розширення меж культур в умовах одночасних проявів епох – менеджерського імперіалізму, інформаційної та інноваційної революцій, активного переходу на модель кластерних відносин в конкурентному середовищі.

Культура управління в епоху менеджерського імперіалізму починає відбивати роль і місце системи управління (будь-якого рівня – державного, регіонального, галузевого, підприємства, бізнесу) як результат людської діяльності та акумулює в собі всі боки і характеристики взаємодії суб'єкта та об'єкта відносин, об'єднує їх в єдине ціле, привносить закономірності в усі сфери буття. Культура управління як інструмент регулювання та відтворення управлінських відносин формує передумови розвитку системи регіонального управління, забезпечує її рух від адміністративних механізмів розвитку і стандартів поведінки до ринкових та інформаційних. Сучасні досягнення людської цивілізації, її ключові цінності сконцентровано відображають рівень, ступінь і характер свободи людини, її реальні можливості і багатство умов реалізації інтелектуального потенціалу. Трансформаційна модель України, що

забезпечила її перехід від адміністративно-командної моделі управління до ринкової, у своєму фундаменті має однобічний вектор розвитку економіки, орієнтованої на перерозподіл усіх видів ресурсів в інтересах правлячої еліти. У результаті вітчизняна модель менеджменту в своїх трансформаційних процесах не була орієнтована на глибинні зміни в соціальній та культурній сферах, дотримання принципу первинності національних інтересів, що зробило деструктивний вплив на якісні параметри життя в регіонах та породило масове зубожіння, розрив у розмірах максимальної і мінімальної заробітної плати (доходів), знецінення освіти, зростання безробіття серед молоді, масову міграцію населення та інші негативні явища і деструктивні процеси. Ці негативні факти викликані в першу чергу відсутністю культурного наповнення і відповідного вектора розвитку [3].

Таке бачення та проблематика управлінської культури потребує системності, послідовності в змінах, бажанні отримати іншу модель культури, що буде відповідати цінностям соціальноорієнтованого майбутнього нашої країни. Саме нове модель культури повинна відповідати критеріям та принципам – гармонійного розвитку людини; консолідованих відносин між владою, бізнесом, населенням; пріоритетності національних економічних інтересів над галузевими, бізнесовими, корпоративними, індивідуальними. Векторами руху в змінах стандартів культури визнаємо вже закріплені в правовому полі України положення – відкритості, первинності свобод особистості, інформаційної прозорості дій влади, євроінтеграційних прагнень в економічному інтегруванні. В цілому зміни мають векторність з глобалізаційними та кроскультурними характеристиками, що відображає загальносвітові тенденції та окреслює вільний рух ресурсів на світових ринках, доводить ефективність відкритих соціальних систем з інноваційними пріоритетами розвитку.

Глобалізація в управлінській, бізнесовій культурі, відбувається як певна проекція економічних, геополітичних, релігійних, ідеологічних реалій на культурну цілісність буття людини, що призводить або до холізму (примату системи над її складовими – редукований глобалізм) або антихолізму (примату особливого, підсистеми над системною цілісністю – антиглобалізм), до редукціонізму (культура інтерпретується як норма, продукти культурної діяльності, засоби діяльності) [4] Таким чином, можна зробити висновок, що глобалізація культури в сучасному світі – це

складний, діалектично суперечливий процес, в якому тенденції інтеграції та диференціації, конфліктів та співпраці, універсалізації та партикуляризації не виключають одна одну, а є взаємно передбачаючими тенденціями розвитку. Тому не випадково, що дослідники часто обґрунтовують протилежні погляди на сутність глобалізації культури та тенденції її здійснення, як з позиції стимулювання суспільного прогресу, так і з точки зору його гальмування [5].

На зміни в підприємницькій культурі значний вплив оказує саме рух до нових форм конкурентних відносин (як інструмент вирішення конфліктів конкурентного середовища), як загальносвітова тенденція та поширення кластероутворення в парадигмі відносин «влада-бізнес-населення», розширення принципів гармонійного розвитку на основі довіри. Ґрунтовний аналіз особливостей та трендів розвитку сучасних процесів регіонального кластероутворення [6,7] в умовах соціокультурної та економічної глобалізації окреслює групи цільових підходів та практичних заходів, за допомогою яких українська місцева влада може активізувати діяльність бізнесу, прискорити формування новітніх стандартів культури, щодо мотивованого кластерного проєктування та побудови майбутньої кластерної моделі економіки України відповідної до найкращих європейських зразків.

В системі знань сучасної регіоналістики питання актуальності, затребуваності регіональних кластерів не постає. Є чітка відповідь – ефективність та результативність доведено на рівні практики, цільових моделей регулювання бізнес-середовища, формування засад інноваційної та інвестиційної економіки, стимулювання відносин в парадигмі «бізнес-влада-населення», мотивації підприємств до інтеграційних дій в виконанні складних проєктів, спільних завдань. І це вже всесвітній досвід, який формує кластерну модель економіки в великій кількості країн, змінив принципово бачення конкуренції та управлінської культури .

Кластери, на думку провідного вченого – регіоналіста В. Захарченка, локалізовані на певній території міжгалузеві утворення, що включають увесь ланцюжок взаємозалежних видів діяльності – від виробництва до кінцевого продукту та сфери послуг. У сучасній економіці, для якої характерні розгалужені мережі підприємств, що працюють у кооперації одне з одним, такі утворення дають синергетичний і мультиплікативний ефекти [8].

Саме інструменти та технології кластероутворення постають актуалізованими в форматах поширення співпраці між владою та бізнесом за рахунок поєднання зусиль в напрямках покращення сфери послуг, надання медичних послуг та удосконалення сфери відпочинку, підтримки національного туризму з елементами рекреації територій, мотивування до високоекологічних стандартів випуску продукції та надання послуг.

Розглянемо та надамо стислої характеристики очікуваним ефектам від кластеризації на різних етапах реалізації відповідних проєктів.

1. Етап. Підготовче – проєктний.

В узагальненому баченні початковий, формування ідеї концепції, залучення цільових груп виконавців, обговорення варіантів розвитку та інтегрування дій, вивчення управлінських підходів та сценаріїв розвитку, визначення кола учасників, обговорення документообігу, розподіл завдань.

Найбільш суттєві ефекти – іміджеві та пізнавальні, мотиваційні, організаційно-комунікаційні, первинні інформаційно-довідкові, освітні.

2. Етап. Аналітико-проєктний.

У загальному баченні є підготовчим до основної роботи. Формуємо аналітико-діагностичне (можливо маркетингово-аналітичне) підґрунтя основної роботи. Розробляємо основний проєкт, обговорюємо, затверджуємо. Визначаємо принципи та технології загальної діяльності, розподіляємо повноваження та завдання. Оцінюємо стратегію (за потребою та наявністю середньо-, довгострокової співпраці). Формує групи відповідальних та визначаємо модель контролю.

Найбільш суттєві ефекти – напрацювання аналітико-інформаційного та документаційного забезпечення. Системне знайомство з станом та проблематикою ринкового середовища, особливостями діяльності представників конкурентного осередку. Отримуємо досвід, технології роботи, комунікації. Формується перший погляд на проблеми та конфліктні стани, обговорюється прийняття рішень за принципами балансу інтересів.

3. Етап. Реального функціонування та виконання мети, завдань кластеру.

Виконуємо усі процедурні етапи виробничого процесу, або надання послуги.

Найбільш суттєві ефекти – отримання фінансового ефекту (дохід, прибуток); розширення соціальних ефектів у вигляді нових робочих місць, новітнього досвіду; залучення цільової інформації щодо технології роботи та інформаційних ресурсів; закріплення та розширення іміджевих, освітніх, соціальних ефектів (та результатів).

Таке бачення етапізації в процесі та процедурах кластероуворення є доволі спрощеним, але дозволяє в подальшому його розширювати, до кожного етапу формувати алгоритми співпраці, визначати особливості інтегрованої роботи в усьому різноманітті управлінських проявів (від ідеї до результату). І тут вже буде накопичено досвід такої роботи, визначаються реальні перспективи подальших дій.

На думку видатного фахівця в системі знань регіоналістики Т. Калінеску наразі кластероутворення демонструють прихований потенціал у сфері ефективного розвитку економіки підприємств. Тому доцільність вивчення світового досвіду діяльності кластерів і впровадження його в економіку України та її підприємств – не викликає сумніву. Проте, враховуючи віртуальні особливості сприйняття кластероутворень, слід звернути увагу і зробити акцент на необхідності: створення законодавчо-нормативної бази щодо функціонування кластерів та їх віртуального існування; механізмів та інструментів державної підтримки діяльності кластерів на регіональному та національному рівнях, виходячи з вимог створення конкурентоздатної продукції; забезпечення готовності персоналу й інфраструктури підприємств до нового рівня інформаційно-комунікаційних відносин в умовах створення сумісності щодо цінностей й потреб у взаємовідносинах в середині кластерів; отримання об'єктивних прикладних ефектів щодо функціонування кластероутворень. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку прикладних методик вимірювання сумісних ефектів від участі у кластерних утвореннях та оцінювання вимог і потреб сучасних підприємств щодо входження у подібні об'єднання [9].

Найбільш актуальним для місцевої влади слід визнавати соціальне підприємництво, соціальноорієнтоване кластроутворення, такий потенціал інтегрованих проєктів в Україні ще доволі незначний. І саме зміна векторів конкуренції, перехід на відносини довіри, асоціювання та кластероутворення додає мотивів для соціального проєктування та подальшого втілення ідей у вигляді нових підприємств, нових та оновлених послуг.

Найбільшого поширення соціальне підприємництво отримало у Великобританії та Німеччині, у кожній із цих країн нараховується близько 100 тис. СП. У соціальних підприємствах Великобританії, яку вважають піонером соціального підприємництва, за оновленими даними 2018 р., працевлаштовано понад 2 млн осіб (або близько 5 % працездатного населення країни). Загальний річний оборот СП Великобританії становить 60 млрд фунтів¹. Згідно із даними звіту «State of Social Enterprise Report UK 2017» дві третини СП (69 %) надають різноманітні послуги соціально уразливим групам, а 44 % СП працевлаштовують такі категорії населення, при цьому 28 % – функціонують у депресивних регіонах країни. Найбільш типовими сферами діяльності СП у Великобританії є сфера послуг (72 %), зокрема: освіта (18 %), консалтинг (17 %), працевлаштування та професійна переорієнтація (14 %), а також роздрібна торгівля (12 %). При цьому значна частка СП (28 %) функціонує у сфері матеріального виробництва і зокрема сільському господарстві (13 %). 25 % соціальних підприємств Великобританії існують на ринку понад три роки і 27 % основним джерелом своїх доходів декларують продаж своїх товарів та послуг на відкритому ринку. Як зазначається у звіті: «Соціальні підприємства – це надійний бізнес, який конкурує на відкритому ринку, вирішуючи при цьому одні із найбільших проблем суспільства – від безпритульності та наркоманії до забезпечення психічного здоров'я та соціальної допомоги – створюючи можливості та зменшуючи нерівність. Вони демонструють традиційним підприємствам як соціальний вплив і прибуток можуть взаємодіяти. Тому, щоб ефективно реагувати на суспільні виклики та невизначеність майбутнього, ми повинні взяти за взірць для натхнення та керівництва модель соціального підприємства, яка допоможе створити економіку, яка працює для всіх»[10, 11]

Соціальна діяльність в форматах спільних проєктів постає реальною перспективою для економіки України в питаннях вирішення великої кількості проблем, пріоритетних завдань, інноваційних проривів. На прикладах такої діяльності формуються та отримують свого визнання нові стандарти культури (підприємницької, професійної, молодіжної та загальноуправлінської). Це додатковий потенціал нашого суспільства, його майбутнє.

Висновки. Трансформаційні процеси в розвитку українського суспільства слід визнавати як складі, синергетично пов'язані на платформах економіки, культури, соціуму. Перспективи прогресивного руху нашої країни стають доволі гострим питанням, що потребує свого нагального обговорення, визнання пріоритетності змін культури за принципами довіри, консолідації дії на інтегрованих платформах співпраці, обов'язкового дотримання національних економічних інтересів. Накопичення потенціалу культурних змін, позитивних зрушень забезпечить прорив українського суспільства в економічному та науково-технічному прогресі (модель економічного чуда Японії, Німеччини).

Важливим чинником розвитку суспільства, формування майбутньої моделі економіки є підприємницька культура, оскільки підтримка підприємництва, інновацій і креативності означає створення сприятливих умов для життєздатних підприємств. Розвиток культури підприємництва та заохочення людей до участі у підприємницькій діяльності мають велике значення для України. Однак якість менеджменту в сфері підприємництва, система професійного навчання на виробництві та підвищення кваліфікації в країні залишається недостатньо високою. Не тільки роботодавці, але й працівники не зацікавлені у систематичному підвищенні кваліфікації внаслідок слабкого зв'язку між витратами на навчання та його результатами. Відсутня ефективна міжсекторальна координація, що ускладнює забезпечення навчання впродовж життя. Потрібні реформи, спрямовані на підвищення потенціалу та ефективності інститутів і вдосконалення нормативно-правової бази для підтримки бізнесу. Держава має розробляти політику і стратегії, що підтримують розвиток підприємницької культури в країні [12].

Перелік використаних джерел:

1. Гудзь П. В., Мильніченко С. М., Трояновський І. В. *Баланс інтересів в формуванні національної кластерної політики: інноваційна економіка та пріоритети влади. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: економіка і менеджмент. Вип.1 (27). Черкаси: СУЕМ, 2020. С. 55–64.*

2. *Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку : монографія / [Пашко П. В., Лазебник Л. Л., Кіндзерський Ю. В. та ін.] ; за ред. д.е.н., професора П. В. Пашка та д.е.н., професора Л. Л. Лазебник ; Університет*

державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2019. – 476 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 133). Стор. 6-7

3. Манн Р. В. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального менеджменту: особливості, проблеми, перспективи: монографія. Донецьк: ВІК, 2013. 382 с.

4. Ареф'єва А. Ю. Глобалізаційні процеси в культурі сучасності / А. Ю. Ареф'єва // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Вид-во «Гілея», 2017. – Вип. 116 (1). – С. 185–189.

5. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. канд. філос. наук : 09.00.03 / І. Ю. М'язова ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 18 с.

6. Finahina O., Pavlovska A., Mylnichenko S. Methodical bases of assessment of the level of development of the business environment: a global and regional view. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 7 Number 4. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2019 – P. 144-152 (Web of Science)

7. Finagina O.V., Pankova L. I. Innovative cluster policy in the conditions of growing the capacity of globalization: regions of the world. *Annali d'Italia*. №10 2020. VOL. 3. Florence, Italy. – 78 p., P. 28-40.

8. Захарченко В. И., Осипов В. Н. Кластерная форма территориально-производственной организации. Ч. 1. Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе. Одесса: «Фаворит» – «Печатный дом», 2010. 122 с. , С.72

9. Калінеску Т. В. Кластери підприємств: віртуальність та практика застосування / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1. – С. 82-89.

10. 1 URL : <https://www.socialenterprise.org.uk/the-future-of-business-state-of-social-enterprisesurvey-2017>

11. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку : монографія / [Пашко П. В., Лазебник Л. Л., Кіндзерський Ю. В. та ін.] ; за ред. д.е.н., професора П. В. Пашка та д.е.н., професора Л. Л. Лазебник ; Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2019. – 476 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 133).

12. Сприятливе середовище для сталих підприємств в Україні : звіт. К. : МОП, ФРУ, УЦСР, 2017. С. 12.